

КОНЦЕПЦІЯ

з науково-методичного забезпечення

реалізації авторської моделі «Школи толерантності»

I. Актуальність.

Сучасні виклики війни, в якій перебуває Україна все гостріше доводять українському суспільству потребу в толерантності, як феномену терпимості, примирення, рівності, взаєморозуміння та емпатії. Загострилась потреба по-новому подивитись на світ, подолати бар'єри і перепони, які роз'єднують людей, утвердити між ними відносини на засадах гуманізму, партнерства, взаємоприйняття, толерантності. Адже плекаючи в собі толерантність, особистість здатна створити єдину, цілісну, чисту від насилля та агресії картину світу, в якій є місце для всіх народів, усіх релігій, усіх особистостей такими, якими вони є зі своїми можливостями та потребами.

Відновлення інтелектуального духовного потенціалу нації, виходу вітчизняної науки і культури на світовий рівень, національного відродження, становлення державності потребує розвитку педагогічної науки на ідеях толерантності, гуманності, взаємотерпимості.

Підготовка підростаючого покоління сьогодення ставить завдання педагогам не тільки формувати відповідні компетентності з різноманітних навчальних дисциплін, але й особистісних рис, що дозволяють швидше й краще адаптуватися до життєвих умов. Важливим є розвиток особистісних рис, таких як чесність, миролюбність, толерантність, чуйність, оптимізм, стресостійкість, вміння тактовно спілкуватися, а також зменшення рівня агресії та створення сприятливого психологічного клімату в родині, класі, у школі та позашкільній діяльності. Прагнучи до самовдосконалення, успішної професійної кар'єри, досягнення певного соціального статусу, сучасний здобувач освітніх послуг зобов'язаний уміти продуктивно, грамотно спілкуватися, результативно діяти в команді, вільно володіти технічними інноваціями, займатися самоосвітою й самовихованням, усвідомлено й

самостійно приймати рішення, йти на компроміс, знати історію та культуру свого народу, країни, розуміти й поважати особливості людей інших національностей і культур, інших релігійних конфесій для успішної взаємодії та співпраці з ними, володіти навичками «hardskills», «digitalskills», «softskills». Тому в сучасному закладі освіти має забезпечуватися єдність навчання, виховання і розвитку здобувачів освіти на ідеях толерантної педагогіки.

Вивчення праць філософської, психолого-педагогічної літератури з проблем толерантності має давню історію. Духовне розкріпачення особи поряд з її економічною та політичною свободою відстоювали мислителі минулого, спираючись на вчення про природне право. Тлумачення поняття толерантності ми знаходимо в працях філософів Стародавнього Китаю, Греції та Риму (Конфуцій, Сократ, Платон, Арістотель, Квінтіліан).

Про толерантність у своїх працях «Нариси про терпимість 1667 року», «Листи про віротерпимість» писав Дж. Локк, у «Трактаті про віротерпимість» до розгляду цієї категорії звертався Вольтер. І. Гьоте розглядав толерантність як проміжний елемент на шляху до визнання, філософ-соціолог Г. Маркізе вважав її байдужим потуранням, небезпечним тим, що воно може призвести людину до перетворення на співучасника тих, хто розмовляє з позиції сили.

Педагогічні ідеї формування толерантної особистості присутні в багатьох працях видатних педагогів минулого (Й. Песталоцці, Г. Г. Ващенко, Я. А. Коменський, А. С. Макаренко, М. Монтессорі, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та ін.). На ідеях добра, людяності, миролюбства ґрунтується літературно-педагогічна творчість Г. Сковороди, Л. Українки, І. Франка, Т. Шевченка та інших видатних вітчизняних просвітників.

У сучасній науці ідеї толерантності реалізуються у педагогіці співробітництва (Ш.О. Амонашвілі, О.В. Ільїна, В.Ф. Шаталов та ін.), педагогіці ненасильства (А.І. Козлова, В.Г. Маралов, В.А. Сітаров та ін.), толерантність як партнерство у спілкуванні, як суб'єкт-суб'єктна взаємодія

(І.Д. Бех, Н.М. Бирко), формування толерантності у дітей та молоді (Л.В. Бернадська, А.С. Біджиєв, О.А. Грива, Е.І. Койкова, П.Ф. Комогоров, Н.Ю. Кудзієва, Б.Т. Ліхачова, О.В. Волошина, О.С. Рибак та ін.), створення толерантного освітнього середовища, моделі школи толерантності (В. Ляпунова, Н. Орловська, М. Капітоненко, О. Безкоровайна, О. Матієнкота ін.).

Толерантність є предметом уваги широкого кола науковців, зокрема і психологів. Так, аналіз психологічної літератури засвідчує наявність досліджень присвячених з'ясуванню: сутності терпимості й толерантності в онтології суспільної свідомості й самосвідомості (В.М. Золотухін, О.М. Кондаков, В.І. Красиков), місце толерантності у процесі набуття особистісної цілісності (О.Г. Асмолов, Є.Ф. Казаков, В.А. Тишков), специфіці міжетнічної толерантності (Н.М. Лебедева, В.М. Павленко, М.І. Пірен, Г.У. Солдатова, Т.Г. Стефаненко, Т.А. Устименко, В.А. Тишков, Ю.І. Римаренко, О.М. Докукіна), толерантності як категорії відносин (О.Ю. Клепцова, В.Г. Маралов, В.А. Ситаров), рис комунікативної толерантності (В.В. Бойко). Значне місце в роботах психологів посідає вивчення толерантності в контексті ціннісно-смислового підходу як особистісної цінності і цінності соціокультурної системи (Н.А. Асташова, О.А. Бенькова, С.Д. Максименко, Л.І. Рюмшина, Г.У. Солдатова та ін.).

У зарубіжній психології розробки проблеми толерантності представлені у дослідженнях стресостійкості й соціальної адаптації (С. Кобейс, Р. Раге, Т. Холмс); механізмів і проявів агресії (А. Басс, Л. Берковіц, Х. Хекхаузен); національної, релігійної й расової нетерпимості, ксенофобії (Г. Айзенк, Т. Адорно, М. Боуен, Т. Нельсон); особливостей особистості, що самоактуалізується (А. Маслоу); механізмів емпатії (Е. Еріксон, К. Роджерс).

II. Методологічні засади, підходи, принципи, критерії.

Методологічну основу Концепції з науково-методичного забезпечення

реалізації авторської моделі «Школи толерантності» становлять: гуманістичні теорії (К. Роджерс, Ш. Амонашвілі та ін.); концепції гармонійного підходу до прагматичної та духовно-моральної мотивації (М. Андрєєва, О. Мороз, А. Сбруєва); філософські ідеї толерантності в освіті (О. Біблер, М. Бубер, В. Тишков); наукові висновки про особливості та закономірності виховання (І. Бех, І. Зязюн, Г. Костюк); педагогічні, соціологічні, соціально-культурні ідеї щодо суспільних тенденцій формування нової системи освіти; концептуальні положення професійної підготовки сучасного педагога (О. Абдулліна, Л. Кондрашова, Н. Кузьміна, П. Саух, В. Сластьонін, Г. Троцько та ін.); основні ідеї педагогіки толерантності (Г. Балл, Б. Бім-Бад, С. Русова, В. Слободчиков, Н. Орловська, Н. Бирко та ін.).

Теоретико-методологічну основу Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» складають: Конституція України; закони України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності»; Загальна декларація прав людини, Декларація принципів толерантності; Концепція Нової української Школи, Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, Концепція національно-патріотичного виховання, Концепція позашкільної освіти та виховання; Національна доктрина розвитку освіти «України в ХХІ столітті», Національна програма виховання дітей та учнівської молоді, Державна національна програма «Освіта України ХХІ століття», Основні орієнтири виховання учнів 1 – 12 класів, програми І.Д. Бека «Нова українська школа у поступі до цінностей». Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 07.11.2000 № 522, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 26.12.2000 за № 946/5167 (у новій редакції наказу Міністерства освіти науки,

молоді та спорту України від 30.11.2012 № 1352, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 18 грудня 2012 р. за № 2111/22423).

Фундаментальні основи науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» становлять дослідження в галузі педагогіки толерантності, які здійснили А. Асмолов, Г. Безюлева, Б. Вяткин, Є. Хакімов, В. Хотинець, Г. Шеламова та ін.; проблеми толерантного виховання дітей висвітлено в наукових працях В. Марлова, В. Ситарова; над проблемою формування толерантності дітей та молоді в Україні працюють Т. Білоус, Ю. Грачова, О. Грива, Я. Довгополова, І. Жданова, А. Матієнко, О. Рибак; питаннями створення толерантного середовища в закладах загальної середньої освіти та закладах позашкільної освіти займаються Н. Бирко, Н. Орловська, Н. Осатюк, Т. Томчишина та ін.; розробка нових технологій професійної підготовки педагогів, які забезпечували б формування достатнього рівня професійних компетентностей, а також особистісно-професійних якостей, що сприятимуть розвитку толерантного середовища освітніх інституцій, у своїх працях висвітлили О. Антонова, С. Вітвицька, О. Дубасенюк, М. Лещенко, Н. Ничкало, О. Пехота, Л. Пуховська, Л. Хомич, А. Молчанова, та ін.

Враховуючи усі положення нормативно-правового та науково-педагогічного забезпечення визначено наступні **підходи** щодо реалізації Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності»:

-*гуманістичний* (гуманізація освітнього процесу, існуючих методів і форм роботи системи відносин дорослих і дітей; розробка і впровадження форм і методів педагогічної діяльності на основі ідей толерантності; формування особистісних якостей і спеціальних вмінь для виховання дітей у напрямку толерантності, що в цілому сприяє створенню толерантного освітнього середовища шляхом взаємодії учасників освітнього процесу);

- *особистісно-орієнтований* (визнання права кожної особистості на свободу, самовизначення, індивідуальність і самовираження; визнання і

виконання своїх обов'язків; опора на мотивацію, досвід, Я-концепцію партнера; виховання в підростаючого покоління толерантності як протидії будь-якому насиллю, агресії; формування негативного відношення до війни; гуманного ставлення до інших і до самого себе, вміння толерантними шляхами вирішувати міжособистісні і внутрішньо-особистісні конфлікти; розвиток здібності до сприйняття і розуміння іншої людини, незалежно від її нації та расової належності);

- *компетентнісний* (формування високих рівнів типів толерантності в учасників експерименту; розвиток позитивної самооцінки, емпатії; формування вмінь розуміти учасників поліетнічного освітнього середовища; надання посильної допомоги щодо задоволення потреб; налагодження рівноправної комунікації; заохочення новаторства й творчості в освітній діяльності);

- *діяльнісний* (спрямованість освітнього процесу на розвиток компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці; формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішної інтеграції в соціум і професійну самореалізацію; опора на активність, свідомість і самостійність; орієнтація не на вербальний вплив, а на діяльність самої дитини; забезпечення суб'єктивної свободи у виборі діяльності та її компонентів; виховання через організовану творчу діяльність і спілкування.

- *середовищний*, в основі якого лежить спеціально організована діяльність, система роботи у сучасному закладі освіти як система впливів і умов формування толерантної особистості.

Основними методологічними принципами Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» визначено **принципи**:

гуманістичний, що полягає у визнанні людини найвищою цінністю, розумінні дитини, доброзичливому ставленні до неї, довірі, прийнятті дитини такою, якою вона є, зміні її поведінки через позитив;

індивідуалізації – утверджує унікальність і неповторність кожної дитини, визначає її інтереси, потреби у житті;

регіоналізації – обумовлює варіативність інноваційного розвитку закладу освіти з урахування їх регіональних особливостей, що розширює простір можливостей творчої самореалізації особистості;

добровільності – виступає необхідною умовою ефективності втілення авторської ідеї в практику педагогічним колективом школи, що характеризується високим рівнем розвитку організаційної і корпоративної культури;

партнерства – реалізує ідею педагогічного співробітництва суб'єктів освітньої діяльності задля розроблення та практичної реалізації оригінальної авторської педагогічної системи закладів освіти; встановлення відносин взаєморозуміння і взаємної вимогливості;

технологізації – передбачає дотримання чіткої послідовності етапів реалізації концепту авторської технології, що гарантує досягнення передбачуваного результату;

персоналізації – обґрунтовує індивідуальний рівень виконавської майстерності педагога щодо впровадження авторської інновації у практику;

синергетичної взаємодії – забезпечує узгоджену дію суб'єктів освітньої діяльності задля втілення авторської концепції та відповідної технології її реалізації, що здійснюється на засадах нової філософії освіти, інтеграції науки і практики, традицій та новаторства, сприяє формуванню образу світу педагога, орієнтованого на усвідомлену необхідність впровадження інновації як стратегічного ресурсу інноваційного розвитку закладу освіти, держави і суспільства зокрема.

Методи дослідження.

Для розв'язання поставлених завдань використовуються наступні **методи дослідження:**

теоретичні – аналіз філософської, педагогічної, психологічної, соціологічної, історичної та методичної літератури для обґрунтування

теоретичних засад дослідження; вивчення й узагальнення педагогічного досвіду; історико-логічне вивчення наукових праць, нормативно-правових документів; порівняльний аналіз, інтерпретація та узагальнення фактів, аналіз і синтез результатів експерименту;

емпіричні – вивчення нормативно-правового забезпечення проєктування розвитку закладів освіти; діагностичні методи (анкетування, тестування, бесіда, опитування, моніторинг, скринінг), обсерваційні методи (спостереження й аналіз уроків, виховних заходів; професійне портфоліо задля ефективності реалізації авторської моделі «Школа толерантності»); педагогічний експеримент для перевірки гіпотези дослідження.

Для перевірки функціонування авторської моделі «Школи толерантності» з реалізації науково-методичного забезпечення, експериментальними закладами освіти були розроблені критерії та рівні сформованості толерантної особистості та толерантного освітнього середовища.

Закладом позашкільної освіти «Будинку дитячої творчості» м. Нетішин для визначення сформованості рис толерантності педагогів, вихованців закладу та батьківської громадськості розроблені наступні **критерії**:

1. *Когнітивний*: обізнаність з особливостями толерантної взаємодії, повнота та міцність знань, спрямованість на толерантну взаємодію.
2. *Мотиваційно-стимулюючий*: активність, потреба у спілкуванні, інтерес та бажання розширювати знання та набувати риси толерантної особистості.
3. *Емоційно-оціночний*: позитивне емоційне сприйняття іншої людини, емпатія, емоційна стійкість.
4. *Емоційно-рефлексивний*: усвідомлення себе як носія культурних цінностей, наявність рис, притаманних толерантній особистості.
5. *Комунікативно-діяльнісний*: суб'єкт-суб'єктна взаємодія; комунікація на толерантній основі; асертивна поведінка.

Для визначення сформованості толерантного середовища використовуються наступні **критерії**:

1. *Захищеність* – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу.
2. *Комфортність* – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу; позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).
3. *Задоволеність* – задоволення базових потреб вихованця у допомозі та підтримці, збереженні та підвищенні його самооцінки, пізнанні та діяльності, розвитку здібностей і можливостей.

Формування толерантної особистості характеризується трьома **рівнями**:

1. *Високий* (активний) рівень сформованості толерантності: володіння глибокими усвідомленими знаннями сутності поняття «толерантність», готовність до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії з представниками різних культур при збереженні власної ідентичності; сформоване стійке ціннісне ставлення до себе та інших, Батьківщини, людства, природи; толерантність переходить в осмислену необхідність і потребу.
2. *Середній* (активно-ситуативний) рівень сформованості толерантності: неглибоко усвідомлені знання про толерантність, чіткі уявлення про важливість толерантності в суспільстві, але неготовність до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії, сформовано фрагментарно ціннісне ставлення до себе та інших, Батьківщини, людства, природи.
3. *Низький* (пасивний) рівень сформованості толерантності: поверхові знання сутності толерантності (або відсутність таких знань), пасивність, небажання взаємодіяти, недостатня вихованість толерантних якостей, наявність хибних уявлень про свою винятковість, прагнення

переносити відповідальність на оточення, високий рівень тривожності, несформоване ціннісне ставлення до інших, людства, Батьківщини.

Формування толерантного середовища характеризується такими **рівнями:**

1. *Високий рівень* сформованості толерантного середовища – в закладі установлений демократичний стиль педагогічного спілкування, на високому рівні налагоджений діалог між усіма учасниками освітнього процесу, створено комфортні умови для творчого самовираження вихованців, їх пізнавальної активності, відносини між усіма учасниками освітнього процесу побудовано на основі довіри, поваги, терпіння, вихованці чітко дотримуються правил поведінки у колективі, керівники гуртків на високому рівні здійснюють підбір оптимальних методів та засобів навчання і виховання, які сприятимуть успішному творчому розвитку вихованців та формуванню толерантної особистості, вироблено відносини і досвід толерантної поведінки як стійка норма життєдіяльності.

2. *Середній рівень* сформованості толерантного середовища – в закладі переважає демократичний стиль педагогічного спілкування, є ознаки ліберального стилю, на достатньому рівні налагоджений діалог між усіма учасниками освітнього процесу, створено комфортні умови для творчого самовираження вихованців, їх пізнавальної активності, відносини між усіма учасниками освітнього процесу побудовано здебільшого на основі довіри, поваги, терпіння, вихованці в основному дотримуються правил поведінки у колективі, керівники гуртків на достатньому рівні здійснюють підбір оптимальних методів та засобів навчання і виховання, які сприятимуть успішному творчому розвитку вихованців та формуванню толерантної особистості, на достатньому рівні вироблено відносини і досвід толерантної поведінки як стійка норма життєдіяльності.

3. *Низький рівень* сформованості толерантного середовища в закладі – переважає ліберальний та авторитарний стилі педагогічного спілкування, на низькому рівні налагоджений діалог між усіма учасниками освітнього

процесу, створено комфортні умови для творчого самовираження вихованців, їх пізнавальної активності, відносини між усіма учасниками освітнього носять конфліктний характер, вихованці здебільшого не дотримуються правил поведінки у колективі, керівники гуртків не використовують у своїй педагогічній діяльності методи та засоби навчання і виховання, які сприятимуть успішному творчому розвитку вихованців та формуванню толерантної особистості, відносини і досвід толерантної поведінки не вироблені як стійка норма життєдіяльності.

Навчально-виховний комплекс №2 м. Хмельницького для визначення ефективності функціонування авторської моделі «Школи толерантності» на предмет рівня сформованості толерантної особистості розробив наступні **критерії**:

- *когнітивний* критерій – здатність розуміти різноманітні погляди та думки інших людей, розрізняти між своїми та їхніми ідеями, розуміти різноманітність культур та їхніх традицій;

- *мотиваційний* критерій – це дослідження мотивів особистості щодо прояву толерантності в різних ситуаціях. Цей критерій проявляється у мотивації людини до толерантної поведінки в колективі;

- *емоційно-ціннісний* критерій відображає наявність позитивних емоційних реакцій на різноманітність інших культур, націй, традицій та стилів життя;

- *діяльнісно-комунікативний* критерій – це підхід до оцінки рівня мовної компетенції, який базується на аналізі мовних дій особи в контексті її повсякденної діяльності;

- *рефлексивний* критерій, відображає здатність учнів до самооцінки своїх переконань, ставлення до інших людей, поведінки в конфліктних ситуаціях та інших аспектів, що відображають рівень толерантності;

- *комунікативний* критерій – здатність ефективно спілкуватись з різними людьми, висловлювати свої думки та ідеї без агресії та конфліктності, розв'язувати конфлікти за допомогою мирних засобів.

Відповідно до критеріїв, розроблені **рівні** толерантної особистості.

Низький рівень толерантності. Учасники освітнього процесу з низьким рівнем толерантності не приймають різноманіття інших культур та людей, що відрізняються від них за національністю, релігією, статтю, орієнтацією тощо. Вони можуть проявляти ворожість та дискримінацію в стосунках з такими людьми.

Середній рівень толерантності. Учасники освітнього процесу з середнім рівнем толерантності можуть приймати інших людей, але можуть почуватися незручно у спілкуванні з ними через незнання культурних особливостей та переконань.

Високий рівень толерантності. Учасники освітнього процесу з високим рівнем толерантності поважають та приймають інших людей, їхні культурні та релігійні переконання, погляди, орієнтації тощо. Вони можуть проявляти інтерес до культур інших народів, а також поважати їхні традиції та звичаї.

Гімназія № 6 м. Шепетівки розробили наступні **критерії** для дослідження толерантного освітнього середовища щодо ефективності застосування науково-методичного забезпечення авторської моделі «Школи толерантності»:

- *когнітивний* - обізнаність з особливостями толерантної взаємодії, повнота та міцність знань, спрямованість на толерантну взаємодію;

- *особистісний* - позитивне емоційне сприйняття іншої людини, емпатія, емоційна стійкість;

- *діяльнісний* - суб'єкт-суб'єктна взаємодія, комунікація на толерантній основі, асертивна поведінка.

Формування рис толерантної особистості означено наступними **рівнями**:

- *високий* (активний) рівень сформованості толерантності характеризується глибокими усвідомленими знаннями сутності поняття «толерантність», готовністю до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії з представниками різних культур при збереженні власної

ідентичності; сформованістю стійкого ціннісного ставлення до себе та інших, Батьківщини, людства, природи; толерантність переходить в осмислену необхідність і потребу.

- *середній* (активно-ситуативний) рівень сформованості толерантності характеризується знаннями про толерантність, але неглибоко усвідомленими; чіткими уявленнями про важливість толерантності в суспільстві, але неготовністю до діалогу, співробітництва та позитивної взаємодії; ціннісним ставленням до себе та інших, Батьківщини, людства, природи, сформованим фрагментарно.

- *низький* (пасивний) рівень сформованості толерантності характеризується поверховими знаннями сутності толерантності (або відсутністю таких знань); пасивністю, небажанням взаємодіяти, недостатньою вихованістю толерантних якостей; наявністю хибних уявлень про свою винятковість, прагненням переносити відповідальність на оточення, високим рівнем тривожності; несформованим ціннісним ставленням до інших, людства, Батьківщини.

ІІІ. Суб'єкти спільної діяльності та цільові групи реалізації інноваційної моделі «Школи толерантності».

До цільових груп (учасників експерименту) входять: *здобувачі освіти* Навчально-виховного комплексу № 2 м. Хмельницького, *здобувачі освіти* Гімназії № 6 Шепетівської міської ради Хмельницької області; вихованці закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» Нетішинської міської ради;

батьки здобувачів освіти Навчально-виховного комплексу № 2 м. Хмельницького, *батьки здобувачів освіти* Гімназії №6 Шепетівської міської ради Хмельницької області; *батьки вихованців* закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» Нетішинської міської ради;

педагогічний колектив Навчально-виховного комплексу № 2 м. Хмельницького, *педагогічний колектив* Гімназії № 6 Шепетівської міської

ради Хмельницької області; педагогічний колектив закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» Нетішинської міської ради;

Суб'єкти спільної діяльності: Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, центри професійного розвитку педагогічних працівників, місцеві органи влади.

IV. Мета, стратегія та завдання Концепції.

Метою Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» є науково обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

Стратегії Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності»:

—спрямованість на розвиток, формування та становлення толерантної особистості і створення толерантного освітнього середовища в експериментальних закладах освіти;

—забезпечення професійного розвитку педагогічних працівників експериментальних закладів щодо удосконалення компетентностей з формування толерантної особистості та врахування психолого-педагогічних умов толерантного освітнього середовища «Школи толерантності»;

—визначення основних підходів, принципів, шляхів реалізації впровадження в практику нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення авторської моделі «Школи толерантності»;

—максимальна адаптація навчальних планів та освітніх програм експериментальних закладів щодо проблеми толерантності з урахуванням науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності»;

—розробка показників, критеріїв, рівнів сформованості толерантної особистості та функціонування толерантного освітнього середовища експериментальних закладів освіти зінноваційним збагаченням

науково-методичного забезпечення діючої авторської моделі «Школи толерантності».

Концепція з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» передбачає вирішення наступних **завдань**:

–визначити шляхи і створити умови для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, оволодіння педагогами компетентнісним потенціалом виховання, новими освітніми технологіями і методиками, які необхідні для обраної авторської моделі «Школа толерантності»;

–розробити та експериментально апробувати моделі та методику педагогічних систем освіти з урахуванням засад інноваційної діяльності закладів освіти, регіональних особливостей функціонування закладів освіти, вікових та індивідуальних можливостей учнів, вчителів;

–впровадити у практику закладів освіти комплекс нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення моделі «Школа толерантності»;

–технологізувати процес реалізації авторської моделі «Школа толерантності» за логікою інноваційного закладу освіти з урахуванням особливостей авторського задуму.

V. Зміст, форми і методи реалізації Концепції.

Змістом даної Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» передбачено поетапний характер дослідно-експериментальної роботи:

I. Організаційно-підготовчий етап передбачав:

- наукове обґрунтування завдань експерименту;
- проведення педагогічних рад «Про затвердження плану експериментальної діяльності»;
- вивчення нормативно-правових документів з проблеми дослідження;
- проведення інструктивно-методичних нарад щодо тематики, проблематики дослідження, питання практичної реалізації ідей співробітництва та партнерства, саморегулювання і самоуправління

професійно-педагогічною діяльністю вчителів, керівників гуртків в умовах експериментальної роботи;

- визначення та узгодження нормативно-правового забезпечення експериментальної роботи. Узагальнення досвіду функціонування авторської моделі «Школа толерантності»;

- вивчення та аналіз педагогічного досвіду, психолого-педагогічної літератури з проблеми експерименту;

- формування складу творчих груп педагогів щодо організації та проведення експерименту всеукраїнського рівня;

- налагодження спільної діяльності з установами, які здійснюють науково-методичне супроводження експериментальної роботи;

- визначення та уточнення функціональних обов'язків педагогів в системі розв'язання завдань експерименту;

- проведення консультацій і нарад для педагогів щодо вивчення та аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду з проблеми дослідження;

- проведення комплексної діагностики рівня готовності учасників освітнього процесу до роботи в режимі експерименту.

II Концептуально-діагностичний етап експерименту передбачав:

- розробити загальну Концепцію закладів освіти з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школа толерантності».

- укомплектування діагностичних методик, програм для визначення ефективності функціонування авторської моделі «Школа толерантності».

- забезпечення психолого-педагогічного супроводу експерименту: методик та описів психодіагностичного інструментарію.

- діагностування та анкетування учасників освітнього процесу на предмет виявлення рівня сформованості толерантності та забезпечення діяльності школи толерантності.

- діагностування та анкетування вчителів на предмет обізнаності щодо форм і методів формування в учнів життєвовизначених компетентностей.

- розробка авторської моделі «Школа толерантності».

- розробка та затвердження програм гуртків, факультативів, спецкурсів, методичних рекомендацій щодо формування в учнів життєвовизначених компетентностей в установленому порядку.

- проведення тренінгів, створення методичних кейсів та навчання вчителів, учнів, батьків, представників громадськості з проблеми дослідження.

III. Формувальний етап передбачає:

- експериментальну перевірку ефективності функціонування авторської моделі «Школа толерантності».

- впровадження авторської моделі «Школа толерантності».

- впровадження освітніх програм, програм гуртків, факультативів, спецкурсів, методичних рекомендацій щодо формування особистісного розвитку учня в умовах школи толерантності.

- визначення ефективності освітньої діяльності авторської моделі «Школа толерантності» на основі розроблених критеріїв.

- корекція системи освітньої діяльності закладів освіти на основі розроблених критеріїв.

IV. Узагальнювальний етап передбачає:

- порівняння результатів концептуально-діагностичного і узагальнювального етапів експерименту за визначеними критеріями та показниками та розробка відповідних методичних рекомендацій.

- науково-практичний аналіз та визначення ефективності запровадження програми авторської моделі «Школа толерантності».

- поширення досвіду експериментальної роботи шляхом публікацій у фахових виданнях, участь у науково-методичних семінарах, круглих столах, брифінгах, науково-практичних конференціях.

- проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції «Методичні засади реалізації освітньої діяльності авторської школи «Школа толерантності».

- підготовка та видання методичних збірників, методичних рекомендацій за результатами експериментальної роботи.
- підведення підсумків проведення експерименту всеукраїнського рівня за темою дослідження.

Відповідно до завдань Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації «Школи толерантності» кожним експериментальним закладом освіти розроблено авторські моделі «Школи толерантності» в своєму закладі освіти з врахуванням особливостей сучасних закладів освіти, інноваційного досвіду та військового стану в нашій країні.

Відповідно до мети Концепції, експериментальні заклади освіти підібрали різноманітні форми роботи щодо реалізації та поширення досвіду з науково-методичного забезпечення їх авторських моделей «Школи толерантності» серед суб'єктів освітньої діяльності.

Ефективність формування толерантності у закладі позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» м. Нетішин значною мірою залежить від цілеспрямованості освітнього процесу та форм його організації.

У процесі позашкільної роботи щодо формування толерантної особистості *для вихованців* доцільними є такі **форми** роботи, як: дотримання Правил поведінки для здобувачів освітнього процесу закладу позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості», робота Центру творчого розвитку «Вулик» - органу учнівського врядування, робота гуртка «Толерантність – шлях до порозуміння», волонтерська та концертна діяльність, благодійні акції, челенджі, флешмоби, майстер-класи, тижні толерантності, система виховних годин, диспути, дискусії, години спілкування, ігрові тренінги, культурний обмін досвідом (участь у конкурсах, фестивалях, всеукраїнських та міжнародних заходах, проєктах), телемостах тощо.

-для педагогічних працівників: ярмарки педідей та передового педагогічного досвіду, семінари-тренінги, семінари-практикуми, конференції, консиліуми. педагогічні та методичні ради, навчання керівників гуртків, культурний обмін досвідом (участь у всеукраїнських та міжнародних заходах,

проектах), робота творчих груп, співпраця з психологічною службою в закладі і педагогами додаткової освіти тощо.

– *для батьків здобувачів освіти:* батьківські збори, робота з батьками (робота Ради закладу), батьківський всеобуч, інформаційні листи, анкетування, тестування, тренінгові заняття, виховні заходи, бесіди, години спілкування, консультації, робота творчих груп, спільні майстер-класи, свята.

Успішність і результативність процесу формування толерантної особистості залежить від правильного добору *методів* виховання, які суттєво впливатимуть на результативність формування толерантності. Серед ефективних методів, найбільш орієнтованих на розвиток толерантності, експериментальним закладом позашкільної освіти «Будинок дитячої творчості» виділено: переконання і самопереконання, стимулювання і мотивація, навіювання і самонавіювання, вимога і вправи, корекція і самокорекція, виховуючі ситуації, метод дилем, метод рефлексії.

Навчально-виховний комплекс № 2 м. Хмельницького щодо реалізації завдань Концепції підібрав наступні інтерактивні **форми роботи:**

- *для здобувачів освіти:* навчальні заняття, індивідуальні заняття, практичні заняття, екскурсії, тематичні (дні) тижні, творчі проекти, челенджі, флешмоби, методи моделювання, що можуть бути статичними або динамічними, а також можуть мати різний ступінь деталізації: розв'язання ситуацій, історій, драматургії, рольова гра, дискусії, дебати, полеміка, навчання інших, вікторини, бліц-опитування, квізи;

- *для батьків:* батьківські збори, всеобучі, тренінги, семінари, консультації, спільні свята, анкетування, тестування, зустрічі;

- *для педагогів:* педагогічні ради, засідання професійних спільнот творчої групи, майстерки, семінари, тренінги, коворкінги, івенти.

А також залучення усіх учасників освітнього процесу до волонтерської діяльності.

Шепетівська Гімназія №6 для реалізації завдань Концепції визначила свої доцільні інтерактивні форми роботи, спрямовані на виховання рис толерантності учасників освітнього процесу:

- *серед здобувачів освіти*: дієве учнівське самоврядування, факультатив "Рівні та вільні", гурток "Простір толерантності", волонтерська діяльність, інтерактивні вистави, челенджі, флешмоби, години толерантності, виховні години, квести, онлайн-подорожі, конкурси;

- *серед батьків*: батьківські збори, робота батьківського комітету, тренінги, семінари, консультації, спільні свята, анкетування, тестування, дні довіри, ітелектуальні ігри «Батьки + діти»;

- *серед педагогів*: педагогічні ради, засідання професійних спільнот, творчої групи, психологічний супровід, майстер-класи, семінари, тренінги.

VI. Управління та функції навчально-виховної діяльності.

У системі управління закладів загальної середньої та позашкільної освіти беруть участь усі суб'єкти освітнього процесу: адміністрація, педагогічні працівники, здобувачі освіти, батьки, громадськість. Кожен елемент системи взаємодіє з іншими елементами системи і має своє функціональне призначення. Погодження діяльності відбувається шляхом розподілу та делегування повноважень. Управлінська підсистема таких закладів є системоутворювальним фактором, від якого залежить якість та ефективність загальної середньої та позашкільної освіти.

VII. Система підготовки педагогічних кадрів щодо реалізації інноваційної моделі.

Підготовка педагогічних кадрів щодо реалізації завдань дослідно-експериментальної роботи передбачає науково-методичну роботу педагогічного колективу, керівництво самоосвітою вчителів, розвиток професійної компетентності вчителів і професійний саморозвиток.

Науково-методична робота педагогічного колективу спрямована на створення якісного науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» в кожному експериментальному закладі освіти, а також на підвищення професійної майстерності педагогів щодо реалізації завдань формувального експерименту.

Керівництво самоосвітою вчителів, розвиток професійної компетентності вчителів і професійний саморозвиток реалізуються шляхом ознайомлення вчителів з новітніми педагогічними й психологічними дослідженнями у ході підвищення кваліфікації на базі Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, участі в роботі науково-практичних і науково-методичних конференцій і семінарів міжнародного, всеукраїнського, обласного, регіонального й міського рівнів; пошуку й аналізу інноваційних технологій і методик організації освітнього процесу.

VIII. Шляхи, умови та очікувані результати реалізації Концепції

Експериментальними закладами освіти були визначені шляхи реалізації мети і завдань Концепції з науково-методичного забезпечення «Школи толерантності» спираючись на особливості та структуру освітніх закладів:

1. Удосконалення нормативно-правового забезпечення формування толерантної особистості та толерантного середовища:

- підготовка нормативно-правових документів з питань формування толерантності у закладах загальної середньої та позашкільної освіти;

- вироблення науково-теоретичних і методичних засад толерантного виховання молоді, включення проблематики толерантного виховання молоді в Річні плани експериментальних закладів освіти, планів методичної та психологічної роботи, виховних планів класних керівників та керівників гуртків;

- впровадження комплексних програм духовно-морального виховання та нормативно-методичного забезпечення їх реалізації з метою виховання у здобувачів освіти стійких моральних якостей, потреб, почуттів, навичок і

звичок толерантної поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, участі у творчій діяльності;

- забезпечення функціонування дієвого учнівського самоврядування, факультативів, гуртків, волонтерської діяльності, інтерактивних виставок, челенджів, флешмобів, годин толерантності, виховних годин, квестів, онлайн-подорожей, конкурсів.

2. Діяльність закладу у напрямку формування толерантної особистості та толерантного середовища:

- проведення заходів, спрямованих на реалізацію системи толерантного виховання в експериментальних закладах освіти;

- підтримка та сприяння волонтерським проектам, іншій громадській діяльності та самоорганізації здобувачів освіти закладів, спрямованих на їхнє заохочення до благодійних соціальних, інтелектуальних та творчих ініціатив і проектів на благо України;

- реалізація принципів толерантності та правової культури у процесі спілкування на основі активної взаємодії;

- накопичення досвіду нової соціальної взаємодії на основі поваги до прав людини;

- забезпечення полікультурної освіти і виховання (діалог культур);

- підвищення рівня інформованості про сутнісні та змістовні характеристики толерантності, особливості вивчення толерантності у межах різних галузей знань та постановки проблем у педагогіці;

- змістовне і науково-методичне забезпечення процесу формування толерантності педагогічних працівників закладу;

- формування толерантності в особистісній системі цінностей педагогічного працівника та перетворення її у регулятивний принцип професійної діяльності;

- структурування гуманістичних відносин у системі «здобувач освіти-здобувач освіти», «вихованець-вихованець», «здобувач освіти –

вчитель», «вихованець-керівник гуртка», «вчитель-батьки», «керівник гуртка-батьки»;

- урізноманітнення форм і методів у педагогічному процесі;
- систематичний педагогічний моніторинг стану сформованості толерантності кожного здобувача освіти;
- вивчення потреб дітей і молоді, зокрема шляхом проведення соціологічних досліджень;
- забезпечення активної участі сім'ї та родини в розвитку фізично і морально здорової зростаючої особистості;
- проведення тренінгів, семінарів, педагогічних рад, засідань професійних спільнот, творчих груп, психологічного супроводу майстер-класів для педагогічних працівників, здобувачів освіти та їх батьків з метою підвищення розуміння та прийняття різних культур, виховання толерантності та розуміння важливості різноманіття.

3. Інформаційне забезпечення формування толерантної особистості та толерантного середовища:

- організація в інтернет-ресурсах, на сайтах закладів постійно діючих рубрик, що популяризують духовно-моральні цінності, досвід роботи з формування толерантної особистості та толерантного середовища;
- підготовка інформаційної літератури, методичних рекомендацій з питань толерантного виховання особистості, формування толерантного освітнього середовища; висвітлення в засобах масової інформації кращого досвіду родинного, морального, естетичного, громадянського, національно-патріотичного виховання;
- організація толерантних заходів, дебатів, семінарів, консультацій, спільних свят з батьками, днів довіри, тренінгів з активною участю здобувачів освіти, що сприяють формуванню розуміння та прийняття різних культур, поваги до різних думок та поглядів;

- взаємодія з батьками, громадськими організаціями та іншими закладами освіти для спільної роботи з формування толерантної особистості та створення толерантного середовища.

4. Використання технічних засобів для формування толерантної особистості та толерантного середовища можуть включати наступні елементи:

- організація відеоконференцій та віртуальних зустрічей для здійснення міжкультурного обміну, спілкування та співпраці зі здобувачами освіти, педагогами, експертами та представниками різних культур;

- використання інтерактивних дошок, планшетів, комп'ютерних програм та ігор, які допомагають здобувачам освіти в розвитку навичок толерантності, співпраці та розуміння різноманіття.

IX. Джерела фінансування.

Реалізація Концепції з науково-методичного забезпечення реалізації авторської моделі «Школи толерантності» здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів та інших джерел, не заборонених законодавством.

X. Очікувані результати реалізації Концепції.

Успішне запровадження Концепції з науково-методичного забезпечення авторської моделі «Школи толерантності» забезпечить можливість функціонування нових моделей «Школи толерантності» експериментальних закладів освіти з врахуванням засад інноваційної діяльності закладів освіти, їх регіональних особливостей функціонування, вікових та індивідуальних можливостей здобувачів освіти, їх батьків та педагогічних працівників закладів.

Науковий керівник:
доцент кафедри педагогіки та психології

Хмельницького обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
кандидат педагогічних наук

Н.М. Бирко